

НЕСТІЙКИЙ ХАРАКТЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ

Бондаренко В.Ф., Турчина Ю.І.

Економічне зростання є однією з найважливіших суспільних проблем, до якої постійно прикута увага економістів та політиків. Економічне зростання є важливою метою та показником економічної могутності кожної країни. Економіка, що зростає, спроможна повніше задовольняти потреби людей і ефективніше розв'язувати соціально-економічні проблеми.

Незалежна Україна пройшла 15-річний шлях складних і неоднозначних перетворень. Протягом початкового періоду (1991-1999 рр.) інституціональні зміни супроводжувалися падінням економічної активності. До кінця 1999 року ВВП, вироблений в Україні, становив тільки 37,8 % рівня 1990 р., а вже з 2000 р. спостерігалася його стрімка позитивна динаміка.

Існує дві групи гіпотез стосовно чинників недавнього економічного зростання в Україні. Перша група гіпотез висуває різні тимчасові чинники: низька статистична база та наявність вільних виробничих потужностей після багатьох років спаду виробництва; ефект девальвації гривні у 1993-1999 рр.; значний зовнішній попит, особливо на продукцію металургійного сектора в 2000 році. Другий підхід ґрунтується на твердженні про те, що довготермінові структурні чинники, такі як вплив приватизації та реструктуризації, а також переміщення частини сектора тіньової економіки до офіційної, — створили сприятливе середовище для економічного зростання.

Уповільнення темпів економічного зростання в Україні — одна із найболючіших проблем 2005 року. 2004 рік Україна закінчила з показником приросту реального ВВП на рівні 112,1%, 2005 — 102,4%. Такі темпи скорочення приросту ВВП викликають занепокоєння, адже ведуть до затухання темпів економічного зростання, створюють проблему зайнятості та наповнення Держбюджету.

Гальмування викликане комбінацією факторів, де внутрішні структурні, пов'язані з формуванням споживчої моделі розвитку, зіграли вирішальну роль, у той час як погіршення зовнішньої кон'юнктури виявилось другорядним.

Зовнішня складова падіння темпів зростання була пов'язана зі

зміною цінових умов торгівлі і зменшенням присутності українських товаровиробників, особливо на ринку Китаю, США й нових членів ЄС. Надмірна відкритість української економіки завжди несла в собі загрозу залежності від кон'юнктури зовнішнього ринку, а слабо диверсифікований експорт з високим сировинним компонентом закріплює за країною відстаючу роль у світовій торгівлі.

Вирішальну роль зіграли шокові зміни, що відбулися у розподілі доходів між основними інституціональними секторами економіки, які сформували безперспективну споживчу модель розвитку. Розрахунки показують, що якби ці найважливіші структурні пропорції залишалися незмінними (такими ж, як в 2004 році), то зовнішній фактор хоч і зіграв би свою понижуючу роль, але зниження темпів розвитку було б мінімальним.

Виникає питання — чому настільки бажане зростання доходів населення не виправдало себе як стимулятор економічного зростання? Вперше населення одержало колосальний приріст чистих доходів, що за підсумками дев'яти місяців реально склав 26,5%. Заощадження населення вирости втрое й склали близько 7% ВВП. Проте банківські заощадження населення слабо працюють на розширення інвестиційного ринку через канал кредитування.

Нерозвинутість фондового ринку не дозволяє підтримувати належний рівень капіталізації зростаючих заощаджень домогосподарств.

Відсутність в Україні повноцінних фінансових ринків прямо пов'язано із тривалим неприйняттям чітких правових норм, що захищають права власників. Олігархо-політична піраміда перешкоджає формуванню в Україні повноцінного ринку. І доти, поки ситуація кардинально не зміниться, відсутність захищеності прав власників і повноцінних фінансових ринків буде каменем спотикання в економічному розвитку країни.

Дотепер зростання в Україні відбувалося в основному на відновлювальній основі, що сприяло посиленню ролі сировинного сегмента економіки. Нині динаміка приросту виробництва за основними видами економічної діяльності спроможна до інвестиційного занепаду. Це в свою чергу ставить у принципі під загрозу реалізацію інвестиційно-інноваційної моделі розвитку.